

הלה, רחוק ממושגים של ישיבה ותורה, הושיט לו שטר בן 100 מארקים, אולם רבינו יוסף שלמה תחבו לידיו בחזרה ואמר: "אס־כן לא תרומה אני מבקש אלא חשבון, בכמה מסתכמים המעות שהלוויתי לאדוני אי־פעם ברכבת בברלין, בתוספת רווחים על פי "היתר עיסקא"... אנא בטובו לפרוע הכל..."

נתכרכמו פניו של העשיר, שנזכר ג"כ באותו מעשה, כשהרב בא לעזרתו מבלי שהכירו, והעלה מיד את תרומתו ל־500 מארקים, והזדרז והמליץ עוד גם בפני עשיר פלוני ממכריו, שהתגורר בסמוך, ואשר על־פי הדוגמא שלו תרם ג"כ סכום דומה⁴³.

מעשה בשידוך ונדוניא

כשגדל מספר התלמידים בישיבה, והמקום נעשה צר מהכיל, עלה רעיון בלבם: לרכוש את בנין הגימנסיה הפולנית לשעבר, שעמד שומם בלב העיר, ולבצע בתוכו את השינויים הנחוצים כדי שיוכל לשמש אכסניה־של־תורה. לאחר משא־ומתן חתם על חוזה בדבר רכישת המיבנה מידי ראש הנהלת הגימנסיה, שופט מקומי, אשר הסכים להעבירו לבעלות הישיבה במחיר נקוב וזול יחסית, אך בתנאי מפורש שהסכום יִפְרָע במילואו עד לתאריך מסוים. מכיון שניחם אח"כ על המכירה, וחיפש תוֹאֲנָה לחזור בו, כי התברר לו שטעה במקחו ומכר בזיל הזול, שלח השופט להודיע ולהזהיר – כשהתקרב מועד התשלום – כי במדה ולא יעמוד הרב בהתחייבותו, העיסקא שעשו ביניהם בטלה ומבוטלת.

התרוצץ, איפוא, רבינו יוסף שלמה ימים שלמים בעיר ומחוצה לה, ניסה בכל מיני דרכים לגייס את הכסף הדרוש, אך התרוצצותו לא הועילה. כבר היה נדמה שִׁפְלוּ כל הקיצין, וההפסד הצפוי לישיבה היה בכפליים: (א) לא לקבל את הבנין; (ב) להפסיד את הסכום ששולם כבר כדמי־קדימה. בלילה האחרון לפני התאריך הסופי, אחרי שמיצה כל דרך אפשרית, הרים הרב את ידיו השמימה באמרו: "עשיתי כל מה שיכולתי, וה' הטוב בעיניו יעשה". הוא לא שכב לישון, כי־אם ישב אצל השולחן

ליד הגמרא, בציפיה לישועת ה'. אחר קם והלך אצל גיסו רבי אשר קלמן הי"ד וסיפר לו את הענין כולו. ישב הגיס לצדו בארשת של דאגה וכאב. המאורע המעציב נגע ללבו מאד. צער רב שפוך היה על פניו. אולם הרב זצ"ל, שהספיק בינתיים לשקוע בסוגיא, דיבר אליו ברעננות דברי הלכה: פֶּשֶׁט מופלא, חידוש שנתחדש לו זה עתה – כאילו שום דבר אחר אינו קיים בשבילו כעת.

לפתע באישון לילה נשמע קול אנשים שהתדפקו על דלת הבית. הרב ניגש ופותח להם. נכנסים שני יהודים מפשרי העם, בעלי איטליזים, המבשרים לו בתרועה שהשתדכו ביניהם למזל טוב, בנו של האחד ישא בתו של השני, וסיכמו ביניהם להשליש את כספי הנדוניה אצל הרב עד לחתונה! עוד הם מדברים, והנה מוציאים שני המחותנים את הכסף במזומנים ושמים אותו לפניו, ערימה גדולה של מטבעות ושטרות נערמה על-גבי השולחן. רבינו יוסף שלמה מברך אותם בפנים צוהלות, ומשתאה להיווכח, שהסכום זהה בדיוק ל...סך הדרוש לו ביום מחר, כדי לשלם עבור בנין הגימנסיה.

רבי אשר קלמן מתמלא שמחה: נס מן השמים! הוא הולך ברצון, על פי הזמנת המחותנים, להשתתף במסיבת האירוסין. הרב חוזר לביתו, ואינו שוכב לישון, כי אם מתיישב להגות הלאה בתורתו. השעות חולפות ביעף מבלי שירגיש. כבר חלפה אשמורת שניה. עוד מעט השחר עולה. אך הנה פתאום נשמעת שוב דפיקה בדלת. מי זה עלול להיות? מה קרה? בפתח ניצב לו, מבויש כלשהו, אחד ה"מחותנים". בשורה עצובה בפיו: "זה עתה השידוך התבטל!" משום-מה נפלה קטטה בין הצדדים, ולא הגיעו לידי עמק השֶׁנָה, עד שלבסוף נתפרדה החבילה סופית, והחליטו לקרוע את שטר האירוסין... האיש נחפז לבוא, כדי לבקש את הרב, שיחזיק בידו את הכסף ולא ישיבנו לאף אחד, עד שיבואו שני הצדדים לערוך אצלו דין תורה...

והענין עם ה"מחותנים" נמשך שנים אחדות. בינתיים יכול היה הרב, בעזרת כספי ההֶשְׁלָשָׁה, להשלים את רכישת בנין הגימנסיה עבור הישיבה, אשר קם לו למקנה באורח חוקי, מכח תקפו של ה"חוזה" שחתם בזמנו עם השופט הגוי. גיסו רבי אשר קלמן, שנוכח כאמור במסיבת ה"אירוסין", והספיק לראות שמה במי המדובר, הגיד למחרת שתיכף

בבואו אל המסיבה היה לבו אומר לו שכל ה"ענין" אינו אלא כמו שאומרים⁴⁴ "עורבא פרח", כי לא קרב זה אל זו משום בחינה, ועכשיו הנהו משוכנע בוודאות, שכל העסק הלז נסתבב מן השמים בהשגחה פרטית, אך ורק כדי שיוכלו לרכוש את בנין הישיבה⁴⁵.

פרעון החוב

מאוחר יותר, כשערך רבינו יוסף שלמה את מסעו הראשון באמריקה⁴⁶, שנת תרפ"ט, נזדמן לו פעם אחת לדרוש ביום השבת באחד מבתי מדרשות בעיר פילדלפיה. והנה חלפה על פני ביהמ"ד אשה יהודיה, מרת פֶּסִיא (פֶּשֶׁה) מילר־פייגין שמה, אשר קולו החוצב של הרב הרעיד את מיתרי לבבה, ונמשכה להיכנס פנימה אל "עזרת הנשים" כדי להקשיב לדבריו. הרב סיפר אז על בני הישיבה בפוניבז', העמלים בתורה מתוך עוני ודחקות, והאשה בת עשירים, שהתרגשה מאד לשמע הדברים אשר עלו באזניה, החליטה על־אתר לעשות מעשה גדול: היא ובעלה ר' נתן (נייטין) פייגין תרמו עשרת אלפים דולר למימון הרכישה של בנין הגימנסיה, שהפך אח"כ לבית הישיבה המרכזי, ונקרא על שמה "ישיבת פֶּסִיא בת ר' ישראל"⁴⁷. על בית זה הוסיפו אח"כ עוד דירות וחדרים שאיכסנו את חלק הארי של מוסדות הישיבה⁴⁸. כאשר חנכו את הבית הזה באופן מעשי, לאחר שנעשו בו שיפוצים ושיכלולים כיאות, חגגו בפוניבז' את המאורע החשוב במשך שני ימים רצופים: י"ז וי"ח באלול שנת תרצ"ב. לקראת החגיגה פירסם הרב זצ"ל (בראש חודש אלול) הזמנה רשמית לכל אוהבי תורה מקרוב ומרחוק שיבואו להשתתף בשמחת הישיבה. בראש ההזמנה, כעין מינשר שנכתב בנוסח בלתי שיגרת, התנוסס הפסוק "פתחו לי שערי צדק, אבוא בם אודה יי'".

בהמשך הזמנתו הרב מדבר על "חגיגת פתיחת היכל של תורה זה, והתחלה בקודש להשמיע בו קול תוה"ק אשר לא יפסק לנצח ממנו".

44) השוה: חולין קב"ד ע"ב ובפרש"י.

45) כנ"ל מס' 22.

46) ראה להלן חלק שני עמ' ל' ואילך.

47) מפי הרב משה פרטמן. וראה "הפרדס" שיקאגו חלק ג' חוברת ג'.

48) הרב דוב כץ בספר "יהדות ליטא" כרך ראשון עמ' 238.